

CONSTITUTIONAL DIMENSIONS OF RELIGION AS A MAJOR FEATURE OF ETHNICITY

Asst. Prof. Ivelin Velchev

Faculty of Law, Public Law

“Angel Kanchev” University of Ruse

Tel.: 0889 261 356

E-mail: ivelchev@uni-ruse.bg

***Abstract:** Substance of the state is the separate human community that gives its personal content. What is special about the state is that the community has an ethnic character. A second peculiarity of the substance of the state is the staying of the ethno-social community included therein. We consider the substance of the state as a set of human substrates and territory, and in this sense it is the population of the state. Now the Constitution of the Republic of Bulgaria identifies as its initial substance the Bulgarian people. The adjective "Bulgarian" focuses on the ethnical character of the noun "people". The preamble to the Constitution states that we the Bulgarian people ("We, the MPs of the Seventh Grand National Assembly, in our quest to express the will of the Bulgarian people"). From the legal point of view, the characteristics of the ethno-social community are different, but in the Constitution of the Republic of Bulgaria it limits the features of the ethnic group (the Bulgarian people) to three generally accepted and indisputable marks - language, religion and culture. In this report, we will look at religion as the main characteristic of the ethos, as regulated by the provisions of the four Bulgarian constitutions. It is generally accepted in constitutional law that freedom of conscience is a sphere which, by its very nature, does not know any legal sanction. The integration of man into one or another religion depends on an intimate conviction that the state, even if it so requests, would not be able to exert any material influence. The analysis of these texts can not lead us to the conclusion that the right to religion, as well as the rights of thought and belief is an absolute fundamental personal right directly related to the intimate spiritual peace of the human person, and therefore constitutes value from a higher order. This characteristic of the right to religion determines not only the possible powers in exercising it, but also outlines the overall legal regime regulating that sphere. It is essential to reveal the legal content of the right to religion under the current Constitution. Based on Art. 13 of the Constitution of the Republic of Bulgaria, we can infer the following principles related to the legal regulation of religion. The principle of freedom of religion is proclaimed ("Religions are free"). The second principle relates to the separation of the church from the state (Religious institutions are separated from the state). The third principle we can deduce is to prohibit religious communities and institutions from being used to achieve political ends. The fourth principle is the possibility of free exercise of religion: through printing, speech, through the creation of religious communities and associations, their activities within the community and beyond as manifestations in society*

Keywords: State, Constitution, Population, Ethnic, Religion.

ВЪВЕДЕНИЕ

Субстанция на държавата е отделната човешка общност, която дава нейното персонално съдържание. Особенното при държавата на първо място е, че общността има етнически характер. Втора особеност на субстанцията на държавата е отседналостта на включената в нея етно-социална общност. Ние разглеждаме субстанцията на държавата като съвкупност от човешки субстрат и територия и в този смисъл тя е населението на държавата.

Човешкото общество възниква във формата на отделни човешки общности. Това са етническите образувания – етносите. Те се развиват като към етническото (биологичните особености, присъщи на човешките раси) се прибавя и социалното. Резултат е формирането на етно-социална общност. Държавата се появява исторически по-късно и при това се проявява като организация на отделната етносоциална общност. По този начин се заражда и съществува държавата. В съответствие с този обективен исторически ход на развитие на обществото се създава и съществува и българската държава, като организация на българския

народ.¹⁰¹ От юридическа гледна точка белезите на етно-социалната общност са различни, но Конституцията на РБ ограничава чертите на етноса (българския народ) до три общо приети и безспорни белега – език, религия и култура. В настоящия доклад ние ще разгледаме религията, като основна характеристика на етноса.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Религията, като основен признак на етноса, в КРБ¹⁰² от 1991г.

Сега действащата Конституцията на Република България определя като нейна начална субстанция българския народ. Прилагателното „български” насочва към етническият характер на съществителното „народ”. Преамбюлът на Конституцията посочва, че точно ние българския народ.. („Ние, народните представители от Седмото Велико Народно събрание, в стремежа си да изразим волята на българския народ”). В конституционноправната теория е общоприето, че свободата на съвестта съставлява сфера, която по своята същност не познава никаква правна санкция. Приобщаването на човека към едно или друго вероизповедание зависи от интимно убеждение, върху което държавата дори ако поиска, не би имала възможност да упражни материално въздействие.

Такова е разбирането и на нашия законодател, като казва, че вероизповеданията са свободни и независими от държавата (чл. 13, ал. 1 и 2), че свободата на съвестта, на мисълта и на избора на вероизповедание и на религиозни или атеистични възгледи е ненакърнима (чл. 37, ал. 1), че не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на религиозен признак (чл. 6, ал. 2 от Конституцията).

Анализът на посочените текстове не може да не ни доведе до извода, че правото на вероизповедание, както и правата на мисълта и на убежденията е едно абсолютно основно лично право, непосредствено свързано с интимния духовен мир на човешката личност, и поради това представлява ценност от висш порядък. Тази характеристика на правото на вероизповедание определя не само възможните правомощия при упражняването му, но очертава и цялостния правен режим, регулиращ тази сфера.

От съществено значение е да се разкрие юридическото съдържание на правото на вероизповедание според сега действащата Конституция. Въз основа на чл. 13 от КРБ можем да изведем следните принципи свързани с нормативната уредба на религията.

Чл 13.ал.1 провъзгласява принципа на свобода на вероизповеданията (*„Вероизповеданията са свободни”*). Всеки е свободен да избере религията, която ще изповядва и е свободен да я упражнява чрез действия, слово, печат и други средства, които не противоречат на конституционно установения ред в държавата. Това е абсолютно и ненакърнимо лично право. Според решение 5 от 1992 г. на КС, тя е „ценност от висш порядък” и е един от стълбовете на гражданското общество. Това е и неотменимо право, които според чл.57, ал. 3 от КРБ (война, военно или друго извънредно положение), при никакви условия не може да бъде ограничавано.

Вторият принцип е свързан с разделението на църквата от държавата (*Религиозните институции са отделени от държавата – чл.13, ал. 2*). Принцип имащ дълбоки корени в историята на българската държава. Повлиян от конкретното географско разположение на страната ни – съседството с Византия, наличието на друг модел на отношенията държавна – църковна власт в източна Европа и конкретните исторически събития довели до цезаро-папизма.

Третият принцип, който можем да изведем е забраната религиозни общности и институции да се използват за постигане на политически цели (чл. 13, ал. 4). Използването им би довело до резултати противоречащи на интересите на обществото. Нужни са големи, съсредоточени и координирани действия за пресичане и превенция на различни религиозни течения, проповядващи възгледи, които противоречат на традициите и нормите на морала в българското общество. Религии и религиозни течения, които могат да

¹⁰¹ Дачев, Л., Общо учение за държавата, Свидя 2001

¹⁰² Конституция на Република България

застрашават не само живота, здравето и правата на гражданите, но и устоите на самата организация държава.

Четвъртият принцип е възможността за свободно упражняване на вероизповеданието: чрез печат, слово, чрез създаване на религиозни общности и сдружения, тяхната дейност вътре в общността и извън нея като проявление в обществото. Член 18, т. 4 от Международния пакт за граждански и политически права на ООН от 16 декември 1966 г., ратифициран от Народна република България на 20 март 1976 г. (ДВ, бр. 43 / 1976 г.), признава свободата на родителите, респ. попечителите, да осигуряват религиозно и нравствено възпитание на децата си в съответствие със своите собствени убеждения.

При тълкуването на разпоредбите на чл. 13 и чл. 37 от Конституцията необходимо е да се отдели внимание на понятията "религиозна общност" и "религиозни институции", т.е. да се разкрие природата на религиозно сдружаване, доколкото именно с религиозните общности и религиозните институции държавата влиза в определени отношения.

Конституцията обявява източноправославното вероизповедание за традиционна религия (чл. 13, ал. 3). Законодателят е отчел важната роля, която изиграва църквата за запазване на българското самосъзнание и идентичност през вековете. Използването на понятието традиционна не означава пренебрегване или игнориране на другите религии, а подчертава нейната роля.

Както бе отбелязано, едно от основните правомощия, влизащи в състава на правото на вероизповедание, е правото на сдружаване на религиозна основа. Това право е изрично прогласено в чл. 12 във връзка с чл. 13 от Конституцията и не поражда никакви съмнения. Известни основания за колебание или противоречиво тълкуване могат да дадат само употребените в чл. 13, ал. 4 изрази "религиозна общност" и "религиозна институция". На пръв поглед създава се впечатление за две съвсем различни понятия. Така например, изхождайки от буквалното тълкуване на текстовете, може да се твърди, че съгласно чл. 13, ал. 2 религиозните институции (а не религиозните общности) са отделени от държавата, а съгласно чл. 4 и двете - и религиозните общности, и религиозните институции, не могат да се използват за политически цели. Това различие, което може да бъде следствие от буквалното тълкуване на текстовете, обаче е само привидно. В религиозната общност се включват всички лица, които изповядват едно общо религиозно убеждение. Институциите това са елементите на организационната форма и структура, чрез които съответната общност осъществява своята дейност вътре в общността и извън нея - в обществото. Към такова разбиране ни насочва тълкуването на ал. 4 на чл. 13 - употребата на съюза "и", а не "или", както и упоменаването в един ред, т.е. равнопоставено по отношение диспозицията на правната норма на религиозната общност и религиозните институции. И още нещо, тълкувайки смислово чл. 13, ал. 2, може ли да си представим религиозни институции, отделени от държавата, без такова отделяне на религиозните общности, които те представляват.

Правото на религиозно сдружаване има няколко основни белега, които го отличават от обикновеното сдружаване. Тези белези са свързани с времето, през което действа сдружаването, целите и задачите, които то си поставя. Тълкуването на действащата Конституция води до извода, че сдружаването на религиозна основа се прави без оглед на неговата продължителност и това произтича от интимната психологическа мотивация на членовете на религиозното по характер сдружение. Отличителен белег на религиозното сдружаване е и че то си поставя цели и задачи, които са свързани с реалното осъществяване на правото на вероизповедание.

За да може по тълкувателен път да се разкрие ролята на държавата по отношение на религиозните общности и религиозните институции и изобщо по отношение осъществяване на конституционното право на вероизповедание, необходимо е предварително да се разкрие установеният предел на конституционна свобода на вероизповеданието и правото на сдружаване за упражняването на това право.

Правото на вероизповедание е абсолютно лично, ненакърнимо основно човешко право. Като такова то се прогласява от Конституцията. То обаче не е безгранично от гледна

точка на реалното му упражняване. Пределите са строго и изчерпателно установени в Конституцията. Аргумент за това може да се почерпи и от разпоредбата на чл. 57. Недопустимо е тяхното разширяване било със закон или по тълкувателен път.

Съгласно чл. 13, ал. 4 религиозните общности и институции, както и верските убеждения не могат да се използват за политически цели, а съгласно чл. 37, ал. 2 свободата на съвестта и вероизповеданието не може да бъде насочена срещу националната сигурност, обществения ред, народното здраве и морала или срещу правата и свободите на други граждани.

Такива ограничения в този или подобен вид съществуват и в международни договори и конвенции, по някои от които сме страна, например посочения вече Международен пакт за граждански и политически права на ООН.

Очертаната дотук характеристика на правото на вероизповедание, неговата правна същност, както и конституционно определените предели за осъществяването му съгласно сега действащата Конституция на Република България позволяват да се изведе по тълкувателен път ролята на държавата в тази сфера: какво държавата е длъжна, какво държавата може и какво държавата не може да прави.

Държавата като върховен носител на суверенитета и гарант на прокламираните в Конституцията граждански права е длъжна да осигури условия за свободно и безпрепятствено във всяко отношение упражняване на личното право на вероизповедание на всеки български гражданин. Това следва от императивно приетото още в преамбюла на Конституцията задължение за издигане във върховен принцип правата на личността, нейното достойнство и сигурност (абз. 3 от преамбюла). Този принцип е конкретизиран още в чл. 6, ал. 1 и 2, чл. 13, ал. 1 и чл. 37, ал. 1 от Конституцията.

Държавата има задължението да съдейства за поддържане на търпимост и уважение между вярващите от различните вероизповедания, както и между вярващи и невярващи - чл. 37, ал. 2 от Конституцията.

Държавата чрез своите органи и институции обаче не може да се намесва и да администрира вътрешноорганизационния живот на религиозните общности и институции. Това се регулира от уставите и другите им вътрешноорганизационни правила. Това следва от разпоредбата на чл. 13, ал. 1, че вероизповеданията са свободни (както в личностен план, така и институционално), и от изричния текст на чл. 13, ал. 2, който казва, че религиозните институции са отделени от държавата.

Ненамесата на държавата във вътрешните дела на религиозните общности и институции, както и в тяхното обществено проявление следва и от приетите от Република България международни задължения, съдържащи се преди всичко в Международния пакт за граждански и политически права на ООН. А чл. 9, т. 2 от Европейската конвенция за правата на човека, която Република България предстои да приеме като редовен член на Съвета на Европа, гласи: "Свободата да се изповядва религия подлежи само на такива ограничения, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на обществената сигурност за защита на обществения ред, здраве и морал или за защита правата и свободите на другите." Както се вижда, текстът е почти изцяло реципиран в чл. 37, ал. 2 от нашата Конституция.

Възможността на държавата за намеса в дейността на религиозните общности и институции се свеждат до вземане на необходимите мерки само и единствено в случаите, когато сме изправени пред хипотезите на чл. 13, ал. 4 и чл. 37, ал. 2 от Конституцията. Такава преценка се прави и при евентуална регистрация на църковните общности или институции.

Религията, като основен признак на етноса, в ТК¹⁰³

Глава Девета на Търновската Конституция е озаглавена "За вярата". Тя следва непосредствено след главите, посветени на територията на държавата и на държавния глава. Веднага, след като са описали границите на държавата и са закрепили статута на държавното

¹⁰³ Търновска конституция

ръководство, членовете на Учредителното Велико народно събрание са намерили за нужно да запишат каква е вярата, върху която се крепи държавата.

Уважението и почитта към религията и духовенството са основание представители на вероизповеданията да бъдат включени по право за членове на Учредителното народно събрание в Търново, а в приетия основен закон от 1879 г. – Търновската конституция, един от важните въпроси, предизвикал сериозни обсъждания, е този за вярата. Самият факт, че за пръв председател на Учредителното Народно събрание и на Първото Велико Народно събрание е избран българският екзарх Антим I е красноречив.

В глава девета на Търновската Конституция съществува противоречие в уреждане на двата конституционни принципа при уредба на вярата. От една страна чл. 40 гарантира свободата на вероизповеданията на *„Християните отъ неправославно исповедание и другояверците, било природни подданици на Българското Княжество, било приети въ подданство, а така също и чужденци, които постоянно или само временно живеят въ България“*. От друга страна, според чл. 37, господстващата в Княжество България вяра е източно-православната. Имаме правилото за еднаквото третиране от страна на държавата на всички вероизповедания, което противоречи на идеята за „господстващата религия“. Това ни служи за доказателство за изключително важното място на православия в българската история, на вярата, като елемент при формиране на етноса.

В чл.40 и особено в чл.41 е посочена върховната роля на закона спрямо религията, религиозните норми. Никой, независимо от религиозните си убеждения, не може да избегне изпълнението на действащите и задължителни за всеки закон.

Българският законодател, отчита ролята на православната религия и при избора на държавен глава, в разпоредбата на чл. 38 *„Българският Князь и потомството му не могат да исповедватъ никаква друга вера, освенъ Православната.“* Поради политически причини, свързани с избора на конкретно лице за български княз, е допълнено, че се прави изключение само първия български княз, който може да си запази вярата ако е тя е различна от православната. Причините за този текст, според нас са няколко: идеята първите владетели на Освободена България, които са чужденци, да се приобщят и признаят от народа. На второ, да се избегнат възможни религиозни противопоставяния. И на трето място да се направи един паралел за възстановяване и приемственост на българската държавност и българските владетели, преди и след Османското владичество, като основа за това служи общата изповядвана религията.

Религията, като основен признак на етноса, в Конституцията от 1947г.

Разпоредбите в Конституцията от 1947г. свързани с религията са доста по-кратки и лаконични разпоредби. В глава 8, чл. 78 */На гражданите се осигурява свобода на съвестта и на изповеданията, както и свободата на извършване на религиозни обреди/*. Цитираната разпоредба, предвид конкретната политическа и идеологическа обстановка в страна остава само на хартия, което дори не е едно добро пожелание, каквато се оказва действителността ако бъдем безпристрастни в оценките си. Независимо от това, което можем да го разгледаме впрочем и като погазване на върховния закон и правния ред, трябва да се съгласим, че текст свързан с религията съществува. Свобода на вероизповеданията, като разпоредба в Конституцията от 1947 съществува. Прави впечатление отсъствието на текст, определящ или свързан с официалната религия изповядвана в България. Въпреки казаното до тук, можем да отчетем факта, че религията, църквата, дори и само предвид споменаването им в основния закон (както видяхме без реално действие), са елемент определящ българския етнос, а от там и обединяващ.

Същият член отделя за пръв път в нашата история църквата от държавата. Отделянето на църковни и държавни институции по света принципно е свързано с отдаването на една широка автономия на всички религиозни общности. В основата на тази идея лежи строгата ненамеса на едната в другата и обратно. Отделянето в България е едностранен, насилствен политически акт, който има за цел точно обратното – не самото отделяне и отдаване на свобода в смисъл на широко самоуправление, а пълно смазване на всички църковни институции и тяхното профанизиране

Религията, като основен признак на етноса, в Конституцията от 1971г.

Интересно е уреден въпросът с вярата в Конституцията от 1971г. От една страна съществува приемственост по отношение свободата на вероизповеданията, възможността да се извършват религиозни обреди, отделянето на църквата от държавата, забрана за злоупотреба с църквата и използването на религията за политически цели (чл. 53 от Конституцията на НРБ, 1971г.). От друга страна в изречение второ на чл. 53, ал. 1 се дава възможност на гражданите да водят антирелигиозна пропаганда. Това е явно противоречие, освен с принципите споменати по-горе в чл. 53, но и с разпоредбите на чл. 35, не допускащ *„никакви привилегии или ограничения на правата, основани на народност, произход, религия, пол”*. Недоумение буди и текста на чл. 35, ал.4, според който *„Всяка проповядване на ненавист или унижение поради расова, национална или религиозна омраза се забранява и наказва”*.

Явното разминаване в разпоредбите на Конституцията от 1971г., са следствие на „борбата” на държавата, по специално на политическата идеология и Партията, с религията и църквата, а не факт от съзнанието, приемането и желанието на българския народ по отношение на вярата. От позицията на времето бихме определили отношението на държавата към религията като неправилно, грешно и нездравословно за българския народ. Бяхме свидетели, че вярата, спазване на религиозните традиции беше част от всеки голям църковен празник, макар и донякъде тайно и не широко афиширано, в почти всяко семейство. Това ни служи за доказателство за „силата на вярата”, доказателство за ролята на религията в общественото съзнание, доказателство за обединяващата сила на вероизповеданието във формиране на етноса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Религията и начинът на поведение са много често тясно свързани с понятието култура. Религията определя поведението, например десетте божии заповеди в християнството или петте предписания на будизма. Моралните ценности в едно общество до голяма степен се определят от религиозните вярвания. Формата на религията е културата. И двете - религия и култура в основата си представляват правила, норми, вярвания, ценности и начин на поведение, установени исторически в дадено общество. За тяхното развитие спомагат и традициите и езикът. Така например западните цивилизации са традиционно поиндивидуалистични от източните. Всеки религиозен език, в това число и езикът на Библията, е резултат от културното творчество и наследство на даден етнос.

REFERENCES

Constitutions of Bulgaria from 1879, 1947, 1971, 1991

Dachev, L. (2001). *Obshto uchenie za darzhavata*: Izdatelstvo “Svida” (Оригинално заглавие : Дачев, Л., 2001. Общо учение за държавата, Издателство Свидя)

Nedelcheva, P. (2014). *Yuridichesko spisanie na NBU, broj 3* (Неделчева. П., 2014Юридическо списание на НБУ, брой 3

Novov, N. (2001). *Konstitutsiya na Balgariya* : Izdatelstvo “Sibi”(Оригинално заглавие :Ненов, Н. 2001, Конституция на Република България, Издателство Сиби)

Stoychev, St. (2001). *Konstitutsionno pravo* : Izdatelstvo “Siela”(Оригинално заглавие :Стойчев, Ст. 2002, Конституционно право, Издателство Сиела)